

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (neljas koda)

16. detsember 2021 *

Eelotsusetaotlus – Õiguslane koostöö kriminaalasjades – Euroopa uurimismäärus – Direktiiv 2014/41/EL – Artikli 2 punkti c alapunkt 1 – Mõiste „taotlev asutus või ametiisik“ – Artikkel 6 – Euroopa uurimismääruse koostamise tingimused – Artikli 9 lõiked 1 ja 3 – Euroopa uurimismääruse tunnustamine – Euroopa uurimismäärus elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, mille on koostanud prokurör, kes on direktiivi 2014/41 üle võtva riigisisese õigusaktiga määratletud kui „taotlev asutus või ametiisik“ – Kohtuniku ainupädevus sarnases riigisiseses menetluses määrata uurimismääruses märgitud uurimistoimingu tegemine

Kohtuasjas C-724/19,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) 24. septembri 2019. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 1. oktoobril 2019, kriminaalasjas järgmise isiku suhtes:

HP

menetluses osales:

Spetsializirana prokuratura,

EUROOPA KOHUS (neljas koda),

koosseisus: kolmanda koja president K. Jürimäe (ettekandja) neljanda koja presidendi ülesannetes, kohtunikud S. Rodin ja N. Piçarra,

kohtujurist: M. Campos Sánchez-Bordona,

kohtusekretär: A. Calot Escobar,

arvestades kirjalikku menetlust,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- HP, esindaja: *advokat* E. Yordanov,
- Saksamaa valitsus, esindajad: J. Möller ja M. Hellmann,
- Ungari valitsus, esindajad: M. Z. Fehér, R. Kissné Berta ja M. Tátrai,

* Kohtumenetluse keel: bulgaaria.

– Euroopa Komisjon, esindajad: Y. Marinova ja R. Troosters, hiljem Y. Marinova ja M. Wasmeier, olles 20. mai 2021. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku, on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus puudutab seda, kuidas tõlgendada Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades (ELT 2014, L 130, lk 1), artikli 2 punkti c alapunkti i.
- 2 Taotlus on esitatud HP suhtes alustatud kriminaalmenetluses, mille käigus koostas Bulgaaria prokuratuur neli Euroopa uurimismäärust tõendite kogumiseks Belgias, Saksamaal, Austrias ja Rootsis.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

Direktiiv 2002/58/EÜ

- 3 Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. juuli 2002. aasta direktiivi 2002/58/EÜ, milles käsitletakse isikuandmete töötlemist ja eraelu puutumatuse kaitset elektroonilise side sektoris (eraelu puutumatust ja elektroonilist sidet käsitlev direktiiv) (EÜT 2002, L 201, lk 37; ELT eriväljaanne 13/29, lk 514), artikli 2 punktid b ja c sätestavad:

„Kui ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse [Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. oktoobri 1995. aasta] direktiivis 95/46/EÜ [üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise kohta (EÜT 1995, L 281, lk 31; ELT eriväljaanne 13/15, lk 355)] ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu 7. märtsi 2002. aasta direktiivis 2002/21/EÜ elektrooniliste sidevõrkude ja -teenuste ühise reguleeriva raamistiku kohta (raamdirektiiv) [(EÜT 2002, L 108, lk 33; ELT eriväljaanne 13/29, lk 349)] sätestatud mõisteid.

Kasutatakse ka järgmisi mõisteid:

[...]

- b) *liiklusandmed* – andmed, mida töödeldakse side edastamiseks elektroonilises sidevõrgus või sellise edastamisega seotud arveldamiseks;
- c) *asukohaandmed* – elektroonilises sidevõrgus või elektrooniliste sideteenuste poolt töödeldavad andmed, mis näitavad üldkasutatavate elektrooniliste sideteenuste kasutaja lõppseadme geograafilist asukohta.“

4 Direktiivi 2002/58 artikli 15 lõige 1 sätestab:

„Liikmesriigid võivad võtta seadusandlikke meetmeid, millega piiratakse käesoleva direktiivi artiklites 5 ja 6, artikli 8 lõigetes 1, 2, 3 ja 4 ning artiklis 9 sätestatud õiguste ja kohustuste ulatust, kui selline piiramine on vajalik, otstarbekas ja proportsionaalne abinõu selleks, et kaitsta direktiivi [95/46] artikli 13 lõikes 1 nimetatud riiklikku julgeolekut (s.t riigi julgeolekut), riigikaitset, avalikku korda, kriminaalkuritegude või elektroonilise sidesüsteemi volitamata kasutamise ennetamist, uurimist, avastamist ja kohtus menetlemist. Selleks võivad liikmesriigid muu hulgas võtta seadusandlikke meetmeid, millega nähakse ette andmete säilitamine piiratud aja jooksul käesolevas lõikes sätestatud põhjustel. Kõik käesolevas lõikes osutatud meetmed on kooskõlas [liidu] õiguse üldpõhimõtetega, kaasa arvatud [EL] lepingu artikli 6 lõigetes 1 ja 2 osutatud põhimõtetega.“

Direktiiv 2014/41

5 Direktiivi 2014/41 põhjendused 5–8, 10, 11, 19, 30 ja 32 on sõnastatud järgmiselt:

- „(5) Pärast [nõukogu 22. juuli 2003. aasta raamotsuse 2003/577/JSK vara või tõendite arestimise otsuste täitmise kohta Euroopa Liidus (ELT 2003, L 196, lk 45; ELT eriväljaanne 19/06, lk 185) ja nõukogu 18. detsembri 2008. aasta raamotsuse 2008/978/JSK, mis käsitleb Euroopa tõendikogumismäärust esemete, dokumentide ja andmete kogumiseks kriminaalmenetluses kasutamise eesmärgil (ELT 2008, L 350, lk 72),] vastuvõtmist on selgunud, et olemasolev tõendikogumise raamistik on liiga killustatud ja keeruline. Seetõttu on vaja uut lähenemisviisi.
- (6) Euroopa Ülemkogul 10.–11. detsembril 2009 vastu võetud Stockholmi programmis leidis Euroopa Ülemkogu, et jätkata tuleks kõikehõlmava süsteemi loomist, mille abil saadakse tõendeid piiriülese mõõtmega kohtuasjades ning mis tugineb vastastikuse tunnustamise põhimõttele. Euroopa Ülemkogu märkis, et kõnealuses valdkonnas moodustavad olemasolevad vahendid killustatud süsteemi ja vaja on uut lähenemisviisi, mis põhineb vastastikuse tunnustamise põhimõttel, kuid võtab samuti arvesse vastastikuse õigusabi traditsioonilise süsteemi paindlikkust. Seetõttu kutsus Euroopa Ülemkogu üles looma tervikliku süsteemi, millega kõnealuses valdkonnas asendatakse kõik kehtivad õigusaktid, sealhulgas raamotsus [2008/978], mis hõlmaks võimalikult suurel määral igat liiki tõendeid, sisaldaks täitmise tähtaegu ja piiraks võimalikult suurel määral keeldumise aluseid.
- (7) Kõnealune uus lähenemisviis põhineb ühtsel vahendil, mida nimetatakse Euroopa uurimismääruseks. Euroopa uurimismäärus tuleks koostada tõendite kogumise eesmärgil ühe või mitme konkreetse uurimistoimingu tegemiseks Euroopa uurimismäärust täitvas riigis („täitev riik“). See hõlmab juba määrust täitva asutuse või ametiisiku valduses olevate tõendite saamist.
- (8) Euroopa uurimismäärusel peaks olema horisontaalne kohaldamisala ja seetõttu tuleks seda kohaldada kõikide uurimistoimingute suhtes, mille eesmärk on tõendite kogumine. Ühise uurimisrühma loomine ja tõendite kogumine sellises rühmas nõuab aga erieeskirju ja neid on parem käsitleda eraldi. Seetõttu tuleks nimetatud liiki uurimistoimingute suhtes jätkuvalt kohaldada olemasolevaid õigusakte, ilma et sellega piirataks käesoleva direktiivi kohaldamist.

[...]

- (10) Euroopa uurimismäärus peaks keskenduma vajavatele uurimistoimingutele. Taotlev asutus või ametiisik saab kõige paremini otsustada talle teadaolevate asjaomase uurimise üksikasjade põhjal, millist uurimistoimingut tuleb teha. [...]
- (11) Euroopa uurimismäärust tuleks kasutada, kui uurimistoimingu tegemine tundub asjaomase juhtumi puhul proportsionaalne, piisav ja kohaldatav. Taotlev asutus või ametiisik peaks seetõttu tegema kindlaks, kas taotletavad tõendid on menetluse läbiviimiseks vajalikud ja proportsionaalsed, kas valitud uurimistoiming on kõnealuste tõendite kogumiseks vajalik ja proportsionaalne ning kas kõnealuste tõendite kogumisse tuleks Euroopa uurimismäärusega kaasata teine liikmesriik. Samasugust hindamist tuleks kasutada kinnitamismenetluse puhul, kui Euroopa uurimismääruse kinnitamine on käesoleva direktiivi alusel nõutav. Euroopa uurimismääruse täitmisest ei tohiks keelduda muudel kui käesolevas direktiivis sätestatud alustel. Täitval asutusel või ametiisikul peaks sellegipoolest olema lubatud kasutada Euroopa uurimismääruses märgitust vähem sekkuvat uurimistoimingut, kui see võimaldab saavutada sarnaseid tulemusi.

[...]

- (19) Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala loomine [Euroopa L]iidus põhineb vastastikusel usaldusel ja eeldusel, et teised liikmesriigid järgivad liidu õigust, austades eelkõige põhiõigusi. Seda eeldust saab aga vaidlustada. Kui on põhjendatud kahtlus, et Euroopa uurimismääruses märgitud uurimistoimingu tegemise tulemusel rikutakse asjaomase isiku põhiõigusi ning täitjariik ei järgi oma kohustusi kaitsta [Euroopa Liidu põhiõiguste hartas] tunnustatud põhiõigusi, tuleks Euroopa uurimismääruse täitmisest keelduda.

[...]

- (30) Võimalus teha koostööd käesoleva direktiivi raames elektroonilise side pealtkuulamise osas ei peaks piirduma elektroonilise side sisuga, vaid võiks hõlmata ka elektroonilise sidega seonduvate kõneliiklus- ja asukohaandmete kogumist, mis võimaldab pädevatel asutustel või ametiisikutel koostada Euroopa uurimismääruse, et saada andmeid elektroonilise side kohta vähem sekkuval viisil. Euroopa uurimismäärust, mis on tehtud asetleidnud elektroonilise side kohta kõneliiklus- ja asukohaandmete saamiseks, tuleks käsitleda Euroopa uurimismääruse täitmisele kohaldatava üldise korra kohaselt, ning seda võib täitjariigi õigusest tulenevalt käsitada uurimistoiminguna, mille puhul on rakendatud sekkuvaid meetmeid.

[...]

- (32) Euroopa uurimismääruses, mis on tehtud elektroonilise side pealtkuulamiseks, peaks taotlev asutus või ametiisik esitama määrust täitvale asutusele või ametiisikule piisava teabe, nagu menetlusesemeks oleva kuriteo üksikasjad, mis võimaldab määrust täitval asutusel või ametiisikul hinnata, kas asjaomast uurimistoimingut on lubatud teha sarnases riigisiseses asjas.“

6 Selle direktiivi artikkel 1 „Euroopa uurimismäärus ja selle täitmise kohustus“ näeb ette:

„1. Euroopa uurimismäärus on liikmesriigi („taotlev riik“) õigusasutuse tehtud või kinnitatud otsus ühe või mitme konkreetse uurimistoimingu tegemiseks teises liikmesriigis [...] eesmärgiga hankida tõendeid käesoleva direktiivi kohaselt.

Euroopa uurimismääruse võib koostada ka selliste tõendite hankimiseks, mis on juba täitjariigi pädevate asutuste valduses.

2. Liikmesriigid täidavad Euroopa uurimismäärust vastastikuse tunnustamise põhimõtte alusel ja vastavalt käesolevale direktiivile.

3. Riigisisese õiguse alusel kohaldatava kaitseõiguse raames ja kooskõlas riigi kriminaalmenetlusega võib Euroopa uurimismääruse koostamist taotleda kahtlustatav või süüdistatav või kahtlustatava või süüdistatava nimel tegutsev advokaat.

4. Käesoleva direktiiviga ei muudeta kohustust austada põhiõigusi ja õiguse üldpõhimõtteid, mis on kinnitatud [EL] artiklis 6, sealhulgas selliste isikute õigust kaitsele, kelle suhtes on algatatud kriminaalmenetlus, ega muudeta õigusasutustele sellega seoses pandud kohustusi.“

7 Nimetatud direktiivi artikli 2 punkt c sätestab:

„Käesolevas direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

[...]

c) „taotlev asutus või ametiisik“ –

- i) konkreetsetes asjas pädev kohtunik, kohus, eeluurimiskohtunik või prokurör; või
- ii) taotleva riigi mis tahes muu pädev asutus või ametiisik, kes tegutseb konkreetsetes asjas uurimisorganina kriminaalmenetluses ja kellel on pädevus taotleda riigisisese õiguse kohaselt tõendite kogumist. Lisaks peab taotleva riigi kohtunik, kohus, eeluurimiskohtunik või prokurör Euroopa uurimismääruse kinnitama enne määrust täitvale asutusele või ametiisikule edastamist, olles enne kontrollinud selle vastavust uurimismääruse koostamise tingimustele, eelkõige käesoleva direktiivi artikli 6 lõikes 1 sätestatud tingimustele. Kui õigusasutus kinnitab Euroopa uurimismääruse, võib seda asutust Euroopa uurimismääruse edastamisel käsitada ka taotleva asutusena.“.

8 Direktiivi artikkel 6 „Euroopa uurimismääruse koostamise ja edastamise tingimused“ sätestab:

„1. Taotlev asutus või ametiisik võib Euroopa uurimismääruse koostada üksnes juhul, kui ta on veendunud, et täidetud on järgmised tingimused:

- a) Euroopa uurimismääruse koostamine on artiklis 4 osutatud menetluse puhul vajalik ja sellega proportsionaalne, võttes arvesse kahtlustatava ja süüdistatava õigusi; ning
- b) Euroopa uurimismääruses märgitud uurimistoimingu(te) tegemist oleks saanud taotleda samadel tingimustel sarnases riigisiseses asjas.

2. Lõikes 1 osutatud tingimusi hindab taotlev asutus või ametiisik iga asja puhul eraldi.

3. Kui määrust täitval asutusel või ametiisikul on alust arvata, et lõikes 1 osutatud tingimused ei ole täidetud, võib ta konsulteerida taotleva asutuse või ametiisikuga Euroopa uurimismääruse täitmise olulisuse üle. Pärast konsulteerimist võib taotlev asutus või ametiisik otsustada, et ta võtab uurimismääruse tagasi.“

9 Direktiivi 2014/41 artikli 9 „Tunnustamine ja täitmine“ lõiked 1–3 sätestavad:

„1. Määrust täitev asutus või ametiisik tunnustab kooskõlas käesoleva direktiiviga edastatud Euroopa uurimismäärust ilma täiendavate formaalsusteta ja tagab selle täitmise samal viisil ja sama korra kohaselt nagu siis, kui asjaomast uurimistoimingut oleks taotlenud täitjariigi asutus või ametiisik, välja arvatud juhul, kui määrust täitev asutus või ametiisik otsustab tugineda ühele käesolevas direktiivis osutatud Euroopa uurimismääruse mittetunnustamise või edasilükkamise alustest.

2. Määrust täitev asutus või ametiisik täidab taotleva asutuse või ametiisiku sõnaselgelt esitatud formaalsusi ja menetlusi, kui käesolevas direktiivis ei ole sätestatud teisiti, tingimusel et sellised formaalsused ja menetlused ei ole vastuolus täitjariigi õiguse aluspõhimõtetega.

3. Kui määrust täitev asutus või ametiisik saab Euroopa uurimismääruse, mille ei ole teinud või kinnitanud artikli 2 punktis c määratletud taotlev asutus või ametiisik, saadab määrust täitev asutus või ametiisik Euroopa uurimismääruse tagasi taotlevale riigile.“

10 Direktiivi artiklis 11 on loetletud alused, mille esinemise korral võib Euroopa uurimismääruse tunnustamisest või täitmisest täitjariigis keelduda.

11 Direktiivi IV peatükk „Teatava[i]d uurimistoiminguid käsitlevad erisätted“ sisaldab artikleid 22–29.

12 Sama direktiivi artikli 26 „Teave pangakontode ja muude finantskontode kohta“ lõige 5 täpsustab:

„Taotlev asutus või ametiisik märgib Euroopa uurimismääruses, miks tema arvates võib taotletav teave olla kriminaalmenetluse jaoks olulise väärtusega ning mille alusel ta eeldab, et täitjariigi pankades hoitakse kõnealust kontot ja võimaluse korral ka seda, missugused võivad olla asjaomased pangad. Asutus või ametiisik lisab Euroopa uurimismäärusele ka tema valduses oleva teabe, mis võib hõlbustada selle täitmist.“

13 Direktiivi 2014/41 artikli 27 „Teave pangatoimingute ja muude finantstehingute kohta“ lõige 4 näeb ette:

„Taotlev asutus või ametiisik märgib Euroopa uurimismääruses, miks tema arvates võib taotletav teave olla kriminaalmenetluse jaoks olulise väärtusega.“

14 Direktiivi artikli 28 „Uurimistoimingud, mis eeldavad tõendite kogumist reaajas, pidevalt ja teatava aja jooksul“ lõige 3 sätestab:

„Taotlev asutus või ametiisik märgib Euroopa uurimismääruses, miks tema arvates võib taotletav teave olla kriminaalmenetluse jaoks olulise väärtusega.“

- 15 Euroopa uurimismäärus on ette nähtud direktiivi A lisas esitatud vormis. Selle vormi päis on sõnastatud järgmiselt:

„Käesoleva Euroopa uurimismääruse on koostanud pädev asutus või ametiisik. Taotlev asutus või ametiisik kinnitab, et käesoleva Euroopa uurimismääruse koostamine on selles kindlaks määratud uurimistoimingu jaoks vajalik ja proportsionaalne, võttes arvesse kahtlustatava või süüdistatava õigusi, ning et taotletavate uurimistoimingute tegemist oleks saanud samadel tingimustel taotleda sarnases riigisisises asjas. Taotlen käesolevaga järgnevalt täpsustatud uurimistoimingu või -toimingute tegemist, mille puhul võetakse nõuetekohaselt arvesse uurimise konfidentsiaalsust, ning Euroopa uurimismääruse täitmise käigus saadud tõendite edastamist.“

Bulgaaria õigus

- 16 Direktiiv 2014/41 võeti Bulgaaria õigusesse üle Euroopa uurimismäärust käsitleva seadusega (Zakon za Evropeyskata zapoved za razsledvane, DV nr 16, 20.2.2018). Vastavalt selle seaduse (edaspidi „ZEZR“) artikli 5 lõike 1 punktile 1 on Bulgaarias kriminaalasja kohtueelses menetluses Euroopa uurimismääruse koostamise pädevus prokuröril.
- 17 Kriminaalmenetluse seadustiku (Nakazatelno-protsesualen kodeks) põhikohtuasjas kohaldatava redaktsiooni artikkel 159a „Andmete edastamine üldkasutatavate elektroonilise side teenuste või üldkasutatavate sidevõrkude pakkuja te poolt“ näeb ette:

„(1) Kohtu nõudmisel kohtumenetluses või esimese astme kohtu kohtuniku põhjendatud määruse alusel, mis on tehtud järelevalvet teostava prokuröri taotlusel kohtueelses kriminaalmenetluses, edastavad üldkasutatavate elektroonilise side teenuste ja/või üldkasutatavate sidevõrkude pakkujad oma tegevuse käigus kogunenud andmed, et oleks võimalik teha järgmisi toiminguid:

1. sideallika seiramine ja kindlakstegemine;
2. side sihtpunkti kindlakstegemine;
3. side kuupäeva, kellaaja ja kestuse kindlakstegemine;
4. sideteenuse liigi kindlakstegemine;
5. sideteenuse kasutaja terminalseadme või väidetava terminalseadme kindlakstegemine;
6. kasutatava kärjetunnuse kindlakstegemine.

(2) Andmete esitamist lõike 1 alusel nõutakse, kui see on vajalik raskete tahtlike kuritegude uurimiseks.

(3) Järelevalvet teostava prokuröri taotlus, mis esitatakse lõike 1 alusel, peab olema põhjendatud ja see peab sisaldama järgmist:

1. andmed kuriteo kohta, mille uurimiseks on vaja kasutada andmeliiklusandmeid;
2. nende asjaolude kirjeldus, mille alusel taotlus esitatakse;

3. andmed isikute kohta, keda puudutavate andmeliiklusandmete edastamist nõutakse;

4. ajavahemik, mille kohta tuleb teave esitada;

5. uurimisasutus, kellele tuleb andmed edastada.

(4) Lõike 1 alusel koostatavas määruses märgib kohus:

1. andmed, mille kohta tuleb teave esitada;

2. ajavahemik, mille kohta tuleb teave esitada;

3. uurimisasutus, kellele tuleb andmed edastada.

(5) Ajavahemik, mille kohta lõike 1 alusel andmete edastamist nõutakse, ei või ületada kuut kuud.

(6) Kui aruanne sisaldab teavet, mis ei ole seotud kriminaalasja asjaoludega ja mis ei aita nende väljaselgitamisele kaasa, peab uurimismääruse koostanud kohtunik teabe järelevalvet teostava prokuröri põhjendatud kirjaliku ettepaneku alusel määrama selle teabe hävitamise. Hävitamine toimub peaprokuröri kehtestatud korra kohaselt. Lõikes 1 nimetatud ettevõtjad ja järelevalvet teostav prokurör peavad seitsme päeva jooksul alates määruse kättesaamisest esitama määruse teinud kohtunikule aruanded andmete hävitamise kohta.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 18 23. veebruaril 2018 alustati kriminaalmenetlust, kuna esines kahtlus, et Bulgaaria territooriumil ja sellest väljaspool on kogutud ja käsutusse antud rahalisi vahendeid, et kasutada neid terroriaktide toimepanemiseks. Menetluse jooksul läbi viidud uurimise käigus koguti tõendeid HP tegevuse kohta.
- 19 Bulgaaria prokuratuur koostas kriminaalmenetluse seadustiku artikli 159a lõike 1 alusel 15. augustil 2018 neli Euroopa uurimismäärust, et koguda elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmeid (edaspidi „neli Euroopa uurimismäärust“). Need määrused, milles täpsustati, et taotluse on esitanud eriprokuratuuri prokurör, saadeti Belgia, Saksamaa, Austria ja Rootsi ametiasutustele. Kõigis neis oli märgitud, et HPd kahtlustatakse terroristliku tegevuse rahastamises ning selle tegevuse käigus oli ta telefoni teel suhelnud Belgia Kuningriigi, Saksamaa Liitvabariigi, Austria Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi territooriumil elavate isikutega.
- 20 Eelotsusetaotlusest nähtub, et nende liikmesriikide ametiasutuste vastused neljale Euroopa uurimismäärusele viitavad teabele, mis puudutab HP telefonist tehtud kõnesid, ning et kõnealusel teabel on teatav tähtsus selle hindamisel, kas HP pani toime kuriteo.
- 21 Saksamaa, Austria ja Rootsi pädevad ametiasutused ei ole edastanud otsust Euroopa uurimismääruste tunnustamise kohta. Seevastu Belgia eeluurimiskohtunik edastas otsuse tunnustada Belgia ametiasutustele saadetud Euroopa uurimismäärust.

- 22 HP-le ja veel viiele isikule esitati kogutud tõendite, sealhulgas asjaomaste liikmesriikide ametiasutustelt neljale Euroopa uurimismäärusele saadud vastuste põhjal 18. jaanuaril 2019 süüdistus terrorikuritegude ebaseaduslikus rahastamises ja sellise tegevuse rahastamiseks loodud kuritegelikus ühenduses osalemises. Süüdistusakt HP kohta saadeti eelotsusetaotluse esitanud kohtusse 12. septembril 2019.
- 23 Selleks et hinnata, kas süüdistus on põhjendatud, soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas nelja Euroopa uurimismäärusega on õiguspärane nõuda elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumist ja kas ta võib seega selleks, et tuvastada kuritegu, milles HPd süüdistatakse, kasutada nende määruste alusel kogutud tõendeid.
- 24 Esiteks tõdeb eelotsusetaotluse esitanud kohus, et direktiivi 2014/41 artikli 2 punkt c viitab pädeva taotleva asutuse või ametiisiku määramisel riigisisesele õigusele. Bulgaaria õiguses on ZEZRI artikli 5 lõike 1 punkti 1 kohaselt selleks prokurör. Samas märgib see kohus, et sarnases riigisiseses menetluses on pädevus nõuda elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumist esimese astme kohtu kohtunikul, kes on pädev asja lahendama, ning prokuröril on sellises olukorras üksnes õigus esitada sellele kohtunikule põhjendatud taotlus. Seega on eelotsusetaotluse esitanud kohtul tekkinud küsimus, kas eelkõige võrdväarsuse põhimõtet arvestades võib Euroopa uurimismääruse koostamise pädevust reguleerida direktiivi 2014/41 ülevõtva riigisisese aktiga või annab selle direktiivi artikli 2 punkt c selle pädevuse ametiasutusele, kes on pädev määrama selliste andmete kogumist samalaadses riigisiseses menetluses.
- 25 Teiseks soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas tunnustamise otsus, mille on teinud täitjariigi pädev asutus direktiivi 2014/41 alusel ja mis on vajalik selleks, et kohustada selle liikmesriigi sideettevõtjat avaldama elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmeid, võib õiguspäraselt asendada määruse, mille oleks pidanud koostama taotleva riigi kohtunik, et tagada seaduslikkuse ja eraelu puutumatuse põhimõtete järgimine. Konkreetsemalt soovib ta teada, kas selline lahendus on kooskõlas eelkõige selle direktiivi artikliga 6 ja artikli 9 lõigetega 1 ja 3.
- 26 Neil asjaoludel otsustas Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:
- „1. Kas direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunktiga i ja võrdväarsuse põhimõttega on kooskõlas riigisisene õigusnorm ([ZERZ] artikli 5 lõike 1 punkt 1), mille kohaselt on prokurör kriminaalasja kohtueelses menetluses pädev koostama Euroopa uurimismäärust, millega nõutakse elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete edastamist, samal ajal, kui samasugustes riigisisestest olukordades on vastava toimingute tegemine kohtuniku pädevuses?
2. Kas kõnealuse Euroopa uurimismääruse tunnustamine täitjariigi pädeva asutuse või ametiisiku (prokurör või eeluurimiskohtunik) poolt võib asendada kohtumääruse koostamist, mis on taotleva riigi riigisisese õiguse kohaselt nõutav?“

Eelotsuse küsimuste analüüs

Esimene küsimus

- 27 Esimese küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti i tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus see, kui prokurör on pädev koostama kriminaalasja kohtueelses menetluses selle direktiivi tähenduses

Euroopa uurimismääruse elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, kui sarnases riigisiseses menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse.

- 28 Direktiivi 2014/41 artikli 2 punktis c on määratletud mõiste „taotlev asutus või ametiisik“ selle direktiivi tähenduses. Nii on selles artiklis sätestatud, et see asutus või ametiisik võib olla alapunkti i kohaselt „konkreetses asjas pädev kohtunik, kohus, eeluurimiskohtunik või prokurör“ või alapunkti ii kohaselt „taotleva riigi mis tahes muu pädev asutus või ametiisik, kes tegutseb konkreetses asjas uurimisorganina kriminaalmenetluses ja kellel on pädevus taotleda riigisisese õiguse kohaselt tõendite kogumist“.
- 29 Selle sätte sõnastusest nähtub seega, et taotleval asutusel või ametiisikul peab igal selle sättega hõlmatud juhul olema konkreetses asjas pädevus kas kohtuniku, kohtu, eeluurimiskohtuniku või prokurörina või, kui ta ei ole õigusasutus, siis uurimisorganina.
- 30 Seevastu ei võimalda ainult selle sätte sõnastust käsitlev analüüs kindlaks teha, kas väljendil „konkreetses asjas pädev“ on sama tähendus, mis väljendil „kellel on pädevus taotleda riigisisese õiguse kohaselt tõendite kogumist“ ja kas seega võib prokurör olla pädev koostama Euroopa uurimismäärust elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, kui sarnases riigisiseses menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse.
- 31 Seega tuleb direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti i tõlgendada nii selle konteksti kui ka direktiivi eesmärgi arvestades.
- 32 Mis puudutab selle sätte konteksti, siis tuleb esiteks tõdeda, et direktiivi artikli 6 lõike 1 punkt a koostoimes direktiivi põhjendusega 11 ja A lisaga paneb taotlevale asutusele või ametiisikule kohustuse kontrollida, kas Euroopa uurimismääruse esemeks olev uurimistoiming on vajalik ja proportsionaalne, arvestades selle menetluse eesmärgi, mille raames see määrus tehti, ning kahtlustatava või süüdistatava õigusi.
- 33 Samuti tuleb märkida, et teatavate konkreetsete uurimistoimingute raames peab taotlev asutus või ametiisik esitama teatud täiendavad põhjendused. Nii näeb direktiivi artikli 26 lõige 5 pangakontosid ja muid finantskontosid puudutava teabe osas ette, et taotlev asutus või ametiisik peab esitama põhjused, miks ta leiab, et taotletav teave võib olla kriminaalmenetluse jaoks oluline. Seoses teabega, mis puudutab pangatoiminguid ja muid finantstehinguid ning uurimistoiminguid, mis eeldavad tõendite kogumist reaajas, pidevalt ja teatava aja jooksul, näevad sama direktiivi artikli 27 lõige 4 ja artikli 28 lõige 3 samuti ette, et see asutus või ametiisik esitab põhjused, miks tema arvates võib taotletav teave olla kriminaalmenetluse jaoks oluline.
- 34 Ilmneb aga, et nii uurimistoimingu vajalikkuse ja proportsionaalsuse kontrollimiseks kui ka eelmises punktis nimetatud täiendavate põhjenduste esitamiseks peab taotlev asutus või ametiisik olema asjaomases kriminaalmenetluses uurimisega tegelev uurimisorgan, kellel on seega pädevus koostada riigisisese õiguse kohaselt tõendite kogumiseks määrus.
- 35 Teiseks tuleneb direktiivi 2014/41 artikli 6 lõike 1 punktist b, et taotlev asutus või ametiisik võib koostada Euroopa uurimismääruse ainult siis, kui selles määruuses märgitud uurimistoimingu(te) tegemist oleks saanud taotleda samadel tingimustel sarnases riigisiseses menetluses. Järelikult võib ainult selline asutus või ametiisik, kes on taotleva riigi õiguse alusel pädev sellist uurimistoimingut määrama, olla pädev Euroopa uurimismäärust koostama.

- 36 Mis puudutab direktiivi 2014/41 eesmärke, siis nagu nähtub direktiivi põhjendustest 5–8, on nendeks asendada piiriülese mõõtmega kriminaalasjades tõendikogumise killustatud ja keeruline raamistik, ning sellega püütakse hõlbustada ja kiirendada õiguslast koostööd seeläbi, et kehtestatakse lihtsustatud ja tõhusam süsteem, mis põhineb ühtsel vahendil, mida nimetatakse „Euroopa uurimismääruseks“, et aidata saavutada eesmärki kujundada liit vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevaks alaks, mille aluseks on kõrgendatud usaldus, mis peab liikmesriikide vahel olema (vt selle kohta 8. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Staatsanwaltschaft Wien (võltsitud maksekorraldused), C-584/19, EU:C:2020:1002, punkt 39).
- 37 Selleks määratleb nimetatud direktiivi põhjendus 10 taotleva asutuse või ametiisiku, kes saab kõige paremini otsustada talle teadaolevate asjaomase uurimise üksikasjade põhjal, millist uurimistoimingut tuleb teha.
- 38 Seega võib direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti i analüüsides, võttes arvesse selle direktiivi põhjendusi 5–8 ja 10, samuti järeldada, et taotlev asutus või ametiisik on see, kes vastutab asjaomases kriminaalmenetluses uurimise eest ja kes on seega pädev tegema riigisisese õiguse kohaselt tõendite kogumiseks määrust. Kriminaaluurimise raames võib nimelt taotleva asutuse või ametiisiku ja selles kriminaalmenetluses uurimistoimingute määramiseks pädeva organi võimalik eristamine muuta koostöösüsteemi keeruliseks ja sellega takistada lihtsustatud ja tõhusa süsteemi loomist.
- 39 Sellest järeldub, et kui prokurör ei ole riigisisese õiguse kohaselt pädev määrama uurimistoimingut elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete saamiseks, ei saa teda pidada taotlevaks asutuseks või ametiisikuks direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti i tähenduses, kes on pädev koostama nende andmete saamiseks Euroopa uurimismäärust.
- 40 Käesoleval juhul nähtub eelotsusetaotlusest, et kuigi Bulgaaria õiguse kohaselt on prokurör kriminaalmenetluses Euroopa uurimismääruse koostamiseks pädev ametiisik, ei ole ta pädev tegema määrust elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks sarnases riigisiseses menetluses. Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib nimelt, et Bulgaaria õiguse kohaselt on pädev määrama selliste andmete kogumist esimese astme kohtu kohtunik, kelle pädevuses on asja lahendamine, ning et prokuröril on üksnes õigus esitada sellele kohtunikule põhjendatud taotlus.
- 41 Seega ei saa prokurör sellises olukorras olla pädev koostama Euroopa uurimismäärust selliste andmete kogumiseks.
- 42 Eelotsusetaotluse esitanud kohtule täieliku vastuse andmiseks tuleb lisada, et 2. märtsi 2021. aasta kohtuotsuses Prokuratuur (tingimused elektroonilise side andmetele juurdepääsuks) (C-746/18, EU:C:2021:152, punkt 59) otsustas Euroopa Kohus, et direktiivi 2002/58 artikli 15 lõiget 1 koostoimes põhiõiguste harta artiklitega 7, 8 ja 11 ning artikli 52 lõikega 1 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus riigisisese õigusnormid, mis annavad prokurörile, kelle ülesanne on juhtida kohtueelset kriminaalmenetlust ja vajaduse korral esindada hilisemas menetluses riiklikku süüdistust, pädevuse anda ametiasutusele kriminaaluurimise läbiviimiseks liiklus- ja asukohaandmetele juurdepääsu luba.
- 43 Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 40 märkis, tuleb sellest järeldada, et prokurör ei saa koostada Euroopa uurimismäärust elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, kui ta mitte ainult ei juhi kohtueelset kriminaalmenetlust, vaid esindab hilisemas kriminaalmenetluses ka riiklikku süüdistust.

- 44 Kui see on nii, siis ei ole täidetud direktiivi 2014/41 artikli 6 lõike 1 punktis b sätestatud tingimus, et Euroopa uurimismääruse saab koostada ainult siis, kui selles määruuses märgitud uurimistoimingu(te) tegemist oleks saanud taotleda samadel tingimustel sarnases riigisisises menetluses.
- 45 Eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esimesele küsimusele vastata, et direktiivi 2014/41 artikli 2 punkti c alapunkti i tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus see, kui prokurör on pädev koostama kriminaalasja kohtueelses menetluses selle direktiivi tähenduses Euroopa uurimismääruse elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, kui sarnases riigisisises menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse.

Teine küsimus

- 46 Teise küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2014/41 artiklit 6 ning artikli 9 lõikeid 1 ja 3 tuleb tõlgendada nii, et täitva asutuse või ametiisiku poolt sellise Euroopa uurimismääruse tunnustamine, mis on koostatud elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, võib asendada taotlevas riigis kehtivaid nõudeid, kui selle määruuse on alusetult koostanud prokurör, samas kui sarnases riigisisises menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse.
- 47 Sellega seoses tuleb ühelt poolt meenutada, et selle direktiivi artikli 6 lõige 1 määrab kindlaks Euroopa uurimismääruse koostamise ja edastamise tingimused. Selle artikli lõige 3 täpsustab, et kui määrust täitval asutusel või ametiisikul on alust arvata, et lõikes 1 osutatud tingimused ei ole täidetud, võib ta konsulteerida taotleva asutuse või ametiisikuga Euroopa uurimismääruse täitmise olulisuse üle. Pärast konsulteerimist võib taotlev asutus või ametiisik otsustada, et ta võtab uurimismääruse tagasi.
- 48 Teiselt poolt näeb direktiivi 2014/41 artikli 9 lõige 1 ette, et määrust täitev asutus või ametiisik tunnustab kooskõlas selle direktiiviga edastatud Euroopa uurimismäärust ilma täiendavate formaalsusteta ja tagab selle täitmise samal viisil ja sama korra kohaselt nagu siis, kui asjaomast uurimistoimingut oleks taotlenud täitjariigi asutus või ametiisik, välja arvatud juhul, kui määrust täitev asutus või ametiisik otsustab tugineda ühele nimetatud direktiivis osutatud Euroopa uurimismääruse tunnustamata või täitmata jätmise või edasilükkamise alustest.
- 49 Tunnustamata või täitmata jätmise alused on ammendavalt loetletud sama direktiivi artiklis 11.
- 50 Seega tuleneb nende sätete koostoimest, et täitev asutus või ametiisik ei saa heastada võimalikku direktiivi 2014/41 artikli 6 lõikes 1 ette nähtud tingimuste rikkumist.
- 51 Niisugust tõlgendust toetavad ka direktiiviga 2014/41 taotletavad eesmärgid. Nimelt tuleneb eelkõige direktiivi põhjendustest 2, 6 ja 19, et Euroopa uurimismäärus on ELTL artikli 82 lõikes 1 silmas peetud kriminaalasjades tehtava õiguslase koostöö vahend, mis põhineb kohtuotsuste ja õigusasutuste otsuste vastastikuse tunnustamise põhimõttel. See põhimõte, mis on kriminaalasjades tehtava õiguslase koostöö nurgakivi, põhineb omakorda vastastikusel usaldusel ja ümberlükataval eeldusel, et teised liikmesriigid järgivad liidu õigust, austades eelkõige põhiõigusi (8. detsembri 2020. aasta kohtuotsus Staatsanwaltschaft Wien (võltsitud maksekorraldused), C-584/19, EU:C:2020:1002, punkt 40).

- 52 Seda silmas pidades on direktiivi põhjenduses 11 täpsustatud, et Euroopa uurimismääruse täitmisest ei tohiks keelduda muudel alustel kui need, mis on sätestatud samas direktiivis, ning et täitval asutusel või ametiisikul peaks lihtsalt olema võimalus valida Euroopa uurimismääruses märgitust vähem sekkuv uurimistoiming, kui see võimaldab saavutada sarnaseid tulemusi.
- 53 Niisiis on see taotleva asutuse või ametiisiku ja täitva asutuse või ametiisiku vaheline pädevuse jaotus oluline osa vastastikusest usaldusest, mis peab direktiiviga 2014/41 ette nähtud Euroopa uurimismäärust käsitlevas menetluses osalevate liikmesriikide vahelises teabevahetuses valitsema. Kui täitev asutus või ametiisik saaks tunnustamisotsusega heastada selle direktiivi artikli 6 lõikes 1 sätestatud Euroopa uurimismääruse koostamise tingimuste täitmata jätmise, seataks kahtluse alla vastastikusel usaldusel põhineva Euroopa uurimismääruse süsteemi tasakaal, kuna see tähendaks, et täitvale asutusele või ametiisikule antaks pädevus kontrollida sellise määruse koostamise sisulisi tingimusi.
- 54 Seevastu selle direktiivi artikli 9 lõike 3 kohaselt saadab täitev asutus või ametiisik juhul, kui ta saab Euroopa uurimismääruse, mida ei ole koostanud direktiivi artikli 2 punktis c määratletud taotlev asutus või ametiisik, selle määruse taotlevale riigile tagasi.
- 55 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb teisele küsimusele vastata, et direktiivi 2014/41 artiklit 6 ning artikli 9 lõikeid 1 ja 3 tuleb tõlgendada nii, et täitva asutuse või ametiisiku poolt sellise Euroopa uurimismääruse tunnustamine, mis on koostatud elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, ei või asendada taotlevas riigis kehtivaid nõudeid, kui selle määruse on alusetult koostanud prokurör, samas kui sarnases riigisisises menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse.

Kohtukulud

- 56 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (neljas koda) otsustab:

- 1. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 3. aprilli 2014. aasta direktiivi 2014/41/EL, mis käsitleb Euroopa uurimismäärust kriminaalasjades, artikli 2 punkti c alapunkti i tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus see, kui prokurör on pädev koostama kriminaalasja kohtueelses menetluses selle direktiivi tähenduses Euroopa uurimismääruse elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, kui sarnases riigisisises menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse.**
- 2. Direktiivi 2014/41 artiklit 6 ning artikli 9 lõikeid 1 ja 3 tuleb tõlgendada nii, et täitva asutuse või ametiisiku poolt sellise Euroopa uurimismääruse tunnustamine, mis on koostatud elektroonilise side liiklus- ja asukohaandmete kogumiseks, ei või asendada taotlevas riigis kehtivaid nõudeid, kui selle määruse on alusetult koostanud prokurör, samas kui sarnases riigisisises menetluses kuulub sellistele andmetele juurdepääsu taotleva uurimistoimingu määramine kohtuniku ainupädevusse.**

Allkirjad